

Contribuția bisericii la păstrarea identității naționale din Transilvania anilor 1890-1920

The contribution of the church to the preservation of the national identity in Transylvania in the years 1890-1920

PhD. Angelo Aurelian MANEA
„Babeș-Bolyai” University, Cluj-Napoca, Romania

Abstract. *In critical periods in the history of the Romanian people, their struggle to preserve their national identity proved to be a continuum, a value axis from which no generation of Romanians abandoned. The different strategies developed to achieve the goal represented by the realization of the Romanian unitary state surprise with the attitudinal-behavioral constant, the depth of the patriotic feeling, of the consciousness of nation and country. Among the institutions that have been involved in preserving the identity of the Romanians in Transylvania, the Church has a place of honor. The efforts supported directly, but also indirectly, respectively through the confessional press by the Orthodox and the Greek Catholic Church had a significant contribution to the awareness of the nationality of the Romanians in Transylvania occupied during the Austro-Hungarian Empire.*

Key words: *national identity, confessional press, Orthodox Church, Greek Catholic Church.*

Problematika identității naționale a românilor transilvăneni la sfârșit de secol XIX și început de secol XX

Ideea unei singure națiuni române apare tot mai des în discuțiile dintre politicieni, intelectuali și chiar marea masă a populației, atât de dincoace cât și de dincolo de Carpați.

În contextul dualismului austro-ungar, Transilvania a avut parte de consecințe nefaste, cunoscând o intensă politică de maghiarizare, fundamentată pe noile legi privind naționalitățile, presa, învățământul, alegerile.

Dacă românii transilvăneni aveau formată conștiința apartenenței la imperiul austriac (austro-ungar), datorită modului în care s-au impus autoritățile statului multinațional, românii din regat aspirau la o unire firească cu frații lor de aceeași naționalitate. Victoriile obținute de fruntașii mișcării de emancipare, la nivel de conștiință națională, vor fi dublate de o schimbare profundă a manifestării loialismului față de împărat odată cu moartea lui Franz Iosif în 1916. Un nou împărat, întronat în condiții de război, în timp ce România era angajată în luptă împotriva imperiului, nu reprezenta pentru românii din Transilvania împlinirea visului de autonomie, egalitate în drepturi cu națiunea maghiară ș.a. Ca atare, înlocuirea loialității dinastice cu cea națională, dorința de unire cu patria mamă, idealul național și conștiința apartenenței la un singur popor vorbitor de aceeași limbă, va conduce, într-un interval de timp relativ scurt, la unirea tuturor românilor într-un stat național unitar, independent, cu

„The contribution of the church to the preservation of the national identity in Transylvania in the years 1890-1920”, *Astra Salvensis*, XI (2023), no. 21, p. 13-19.

mari posibilități de afirmare în plan economic, politic, cultural. Marea Unire desăvârșită în 1918 a demonstrat eforturile românilor nu au fost zadarnice, că națiunea română poate să-și poarte de grijă și este capabilă să-și croiască propriul drum printre națiunile Europei și ale lumii.

Implicarea bisericilor din Transilvania în păstrarea identității naționale reflectată în cotidienele vremii

Păstrarea identității naționale, afirmarea ca națiune română care dorește să i se recunoască limba și tradițiile a fost expresia unui deziderat la care au aspirat mereu românii din Transilvania.

Dacă loialitatea dinastică pare a fi un act de supunere oarbă, de cedare și abandon a luptei pentru păstrarea identității naționale, din analiza circularilor bisericești ortodoxe și greco-catolice, a articolelor din presa vremii se constată că aceasta a fost un artificiu bine venit pentru a disimula idealul național.

În iureșul trepidant al evenimentelor istorice în perioada anilor 1892-1918 Biserica ca instituție reprezentativă a statului a avut un rol major în promovarea și păstrarea identității naționale. În acest demers, Biserica a acționat pe două planuri convergente, ce i-au asigurat succesul: pe de o parte a susținut inclusiv financiar școli cu predare în limba română, iar pe de altă parte a întărit sentimentul patriotic prin armonizarea acestuia cu spiritul religios și naționalist. Rolul Bisericii era unul foarte important în fața încercărilor de deznaționalizare, care veneau fie pe linie politică, fie bisericească prin prozelitismul catolic ori a confesiunilor protestante, în Ardeal: „Cartea și Biserica, mai mult decât sabia și politica, au realizat încă din secolul al XVI-lea, unirea spirituală a românilor și i-a protejat pe transilvăneni de pericolul deznaționalizării, uneori forțate, la care erau supuși”¹.

Implicarea Bisericii în politică s-a dovedit a fi necesară, iar cei care au condus-o au înțeles acest lucru. Mai mult decât atât, au încercat mereu să fie aproape de factorii de decizie politică, să participe direct la luarea unor hotărâri referitoare la națiunea română, cu impact pozitiv asupra situației generale a acestora din urmă.

Demersurile inițiate, promovate și asumate de Biserica Greco-Catolică și Ortodoxă onorează comunitatea creștină românească, și implicit pe reprezentanții iluștri ai acesteia, în perioada de sfârșit de sec. XIX- început de sec. XX, dintre care amintim pe: Arhiepiscopul și Mitropolitul Victor Mihalyi de

¹ Vasile D. Țăra, „Cărțile românești vechi, o componentă esențială a patrimoniului cultural”, în *RITL*, nr. 1-4, București, 2013, p. 38

Apșa, Arhiepiscopul și Mitropolitul Ioan Mețianu, Episcopul Ioan Szabo, Episcopul Demetriu Radu, Episcopul Miron Cristea, Episcopul Vasile Erdely, Episcopul Ioan Papp, Episcopul Vasile Hossu.

Implicarea Bisericilor românești din Transilvania în formarea conștiinței și menținerea identității naționale poate fi sesizată mai ales în contextul desfășurării unor evenimente în viața politică și socială a comunităților românești. De remarcat faptul că, fiecare dintre cele două Biserici românești din Transilvania, Biserica Ortodoxă și cea Unită, Greco-Catolică, au încercat să se afirme și prin prisma elementului național².

Bisericile românești din Transilvania au avut de suferit de pe urma tentativelor Statului maghiar de a „fura” identitatea românilor, iar oamenii Bisericii angrenați în numeroase cazuri și în politică, au încercat și au reușit să blocheze sau măcar să atenueze unele măsuri ale autorităților de natura a prejudicia comunitatea românească din imperiu sau cele două Biserici ale românilor. Prin legăturile pe care preoții sau înalții prelați le-au avut cu clasa politică maghiară, cu oficialitățile Statului maghiar, au reușit să-și impună punctul de vedere, să determine schimbări de atitudini și legi, astfel încât să „îndulcească” viața românilor. Astfel că, împletirea elementului național cu cel religios s-a realizat permanent în perioada de sfârșit a secolului XIX și începutul secolului XX în Transilvania.

Ziarele și revistele confesionale publică articole cu un evident caracter național, se implică în dezbaterea unor legi și dispoziții ministeriale, exprimă puncte de vedere legate de aceste subiecte și asumă formarea de opinii prin răspândirea ideilor pe care le promovează. Presa ortodoxă a evidențiat fără echivoc nevoia de păstrare a identității naționale a românilor transilvăneni, punctând unele aspecte esențiale, respectiv relevarea modului în care aceștia s-au mobilizat și autoresponsabilizat în a o apăra, a inechităților produse în societatea transilvană. A fost subliniată și dimensiunea socio-legislativă prin punctarea elementelor de legislație discriminatorie a autorităților maghiare față de națiunea română, conflictele apărute între români și maghiari de-a lungul timpului, suferințele produse românilor prin aplicarea arbitrară și discriminatorie a legislației, metodele și mijloacele prin care românii din Transilvania au încercat să respingă măsurile prin care guvernul maghiar în mod permanent insista în a-i determina pe românii să învețe limba maghiară (așa numitul fenomen de maghiarizare forțată)³. În același timp și Biserica Greco-Catolică, prin demersurile inițiate și susținute consecvent a reușit să imprime perspectiva viitoare a națiunii române datorită caracterului său românesc recunoscut oficial de către autoritățile imperiului, încă de la înființarea ei, la începutul secolului al XVIII-lea. Spre

² Sorin Vale Russu, *Biserică, istorie și cultură în ziarul „Unirea” de la Blaj, de la apariție la Marea Unire (1891-1918)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2014, p. 81.

³ Angelo Aurelian Manea, „Elementele de identitate națională în Transilvania (perioada sfârșit de secol XIX și început de secol XX) ilustrate în presa confesională”, *Astra Salvensis*, X, (2022), no. 20, p. 5-15.

„The contribution of the church to the preservation of the national identity in Transylvania in the years 1890-1920”, *Astra Salvensis*, XI (2023), no. 21, p. 13-19.

exemplificare, în ceea ce privește modul în care este reflectată identitatea națională a românilor transilvăneni în presa religioasă greco-catolică, ziarului „Unirea” de la Blaj este un model de referință. Prin însăși denumirea sa de „foaie bisericească-politică”, ziarul a publicat articole cu conținut patriotic și național, dezbateri pe teme politice, aspecte din viața publică și hotărâri ale autorităților centrale și locale, interpretând după cum a crezut de cuviință aspecte ale vieții politice și sociale. Pe lângă subiectele dedicate religiei și confesiunii greco-catolice, ziarul a fost preocupat de toate aspectele vieții populației românești din Transilvania, dar și din alte zone locuite de români și, bineînțeles, din România.

Cel mai reprezentativ ziar din cadrul presei ortodoxe, ce a scos în evidență nevoia de păstrare a identității naționale a românilor transilvăneni, modul în care aceștia sunt datori să o apere, inechitățile produse în societatea transilvăneană, legislația discriminatorie a autorităților maghiare față de națiunea română, conflictele apărute între români și maghiari de-a lungul timpului, suferințele produse românilor de aplicarea arbitrară și discriminatorie a legislației, metodele și mijloacele prin care românii din Transilvania au încercat să respingă măsurile prin care guvernul maghiar permanent pleda maghiarizare forțată a românilor, era ziarul „Telegraful român”. Această publicație a avut un rol esențial în promovarea culturii românești din Transilvania și pe cale de consecință un rol covârșitor în păstrarea identității naționale a românilor transilvăneni, în susținerea unității românilor.

„Telegraful Român”, ziar apărut începând cu anul 1853 la Sibiu, sub îndrumarea episcopului și viitorului mitropolit Andrei Șaguna, a publicat în numeroasele sale ediții articole diverse fiind apreciat „ca o gazetă politică, industrială, comercială și literară, care să ajungă la inimile și mințile românilor din Ardeal și de dincolo de fruntariile lui, aducând un licăr de speranță și de bucurie, un sentiment de noblețe și de dragoste față de valorile perene ale culturii române și ale spiritualității ortodoxe.”⁴

Analiza conținutului articolelor din presa vremii precum au fost: „Telegraful român”, „Foaia diecezană”, „Unirea”, „Biserica și școala” permite emiterea unor judecăți de valoare, respectiv manifestarea de către români a patriotismului lor a fost o realitate, iar lupta pentru păstrarea identității naționale o asumare necondiționată de către românii transilvăneni în special prin reprezentanții lor, în sensul că aceștia au fost complianți, toleranți, favorabili unei coabitări pașnice cu maghiarii în condițiile egalității între cele două naționalități, fără a reclama pretenții datorate dezechilibrului numeric, în sensul în care populația din Transilvania a fost mereu majoritară.

⁴ Liliana Oprescu, „Telegraful român cea mai longevivă gazetă autohtonă”, în *Ziarul Lumina*, 15 ianuarie, 2016

O mărturie ilustrativă privind atașamentul românilor față de propria identitate națională, este relevantă în articolul „Vărsare de sânge în Țălna” din „Telegraful român”. Aici este descrisă atitudinea autorităților maghiare, a jandarmilor față de românii care au refuzat să predea însemnele tricolore pe care le purtau în zi de sărbătoare. Pedepsa a fost crudă, omorârea prin împușcare și prin străpungerea cu baioneta a doi tineri români. În așteptarea unei pedepse pentru jandarmii maghiari, autorul articolului argumentează fapta tinerilor români: „(...) prin aceasta nu manifestă nicio ură contra statului din care fac parte și ei, ci numai o alipire, o iubire, față de neamul lor cel românesc, iar acesta nu e nicio crimă.” Replica ziarului la crima odioasă comisă în baza unui motiv nesustenabil constă în precizarea cum că panglicile tricolore fac parte din costumul popular românesc și nu constituie steaguri ale românilor prin care să fie adusă o ofensă statului maghiar, „...” și pe care românii sunt în drept a-l folosi, tot așa cum în drept sunt a-și juca jocurile, a-și cânta doinele și a-și folosi limba”⁵.

O argumentație în favoarea păstrării limbii materne cu orice preț, fiind cea mai valoroasă comoară a unui popor, este susținută în articolul de fond din „Telegraful român” numărul 99/1911. Făcându-se apel la o carte scrisă de un profesor de morală de la Universitatea din Praga, dr. Wenzel Frind, din care se citează că limba e „bun național”, autorul articolului uzitând de puterea de persuasiune a presei transmite ideea că este esențial pentru un popor să-și apere limba maternă. Pe două din cele patru coloane ale primei pagini a ziarului sunt prezentate opiniile profesorului universitar, comentate și adaptate specificului românesc, insistându-se pe necesitatea păstrării limbii naționale „așa cum au făcut înaintașii noștri”: „(...) luptăm mai mult pentru limbă decât pentru viață, luptăm pentru cel mai prețios „bun național” pe care-l avem, ca popor român.”⁶ Identitatea națională presupune drept condiție sine-qua-non păstrarea limbii naționale, iar acest articol atestă că presa românească contribuie și insistă prin mijloacele specifice la îndeplinirea acestui deziderat.

Presa confesională ortodoxă găzduiește în paginile sale întreaga dezbateră politică în care erau angajați românii din monarhia austro-ungară, o dezbateră nelipsită de accente polemice, din care transpare programul național românesc de emancipare. Reținem în cele ce urmează câteva materiale mai semnificative din dezbateră politico-națională pe care o poartă publicațiile confesionale ortodoxe ale românilor din Austro-Ungaria, la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX. Un articol din „Telegraful Român” atrage atenția din cauza conținutului său patriotic. Articolul intitulat „România” aduce în discuție progresele făcute de către România, la mai puțin de un deceniu de la proclamarea ei ca regat. Aprecierile sunt făcute la modul general, dar și comparativ cu Ungaria, iar

⁵ Telegraful român, Vărsare de sânge în Țălna, 1910, nr. 91, p. 375

⁶ Telegraful român, Limba e „bun național”, 1911, nr. 99, p. 423

„The contribution of the church to the preservation of the national identity in Transylvania in the years 1890-1920”, *Astra Salvensis*, XI (2023), no. 21, p. 13-19.

concluzia este că în acest popor român cu teritoriul dominat de străini „a rămas neștirbit caracterul latinătății...”, și continuă: „noi Românii ori în ce țări am fi împreăștiați, e natural, ca cu mândrie să privim la progresele fraților noștri. Legătura de sânge ce ne unește laolaltă, nu cunoaște distanțe, nici granițe neinvincibile, ci duhul ni-l duce în zbor la ei, ca să vedem operele realizate, de spiritul lor inventiv”⁷.

Pe aceleași coordonate ale presei confesionale subliniate mai sus se încadrează și Revista „Biserica și școala”, care a apărut din anul 1877 la Arad. Fiind un periodic săptămânal, publicația avea să surprindă toate momentele critice în care s-au aflat românii în perioada premergătoare Unirii, generate de politica guvernului maghiar de la Budapesta, care avea intenția să știrbească autonomia Bisericii și să desființeze școlile confesionale. Asemeni publicației „Foaia Diecezană”, revista de la Arad publica știri despre evenimente de la curtea imperială, din administrație și politică, alături de informațiile din dieceza Aradului referitoare la activitatea Bisericii, a școlilor confesionale. Aceștia li se adaugă articole literare sau de natură economică conform titlului asumat: „Foaie bisericească, scolastică, literară și economică”⁸.

Concluzii

Instituția bisericii a susținut menținerea unității românilor din Transilvania prin acțiuni curajoase și pline de sens, aspect reflectat cu pregnanță în presa confesională ortodoxă⁹. Prin demersurile inițiate și consecvent promovate în cadrul manifestărilor socio-culturale ale vremii, biserica a promovat în rândul românilor transilvăneni conștiința că aparțin unei națiuni române, cu tradiții și obiceiuri păstrate peste veacuri și transmise cu mari sacrificii din generație în generație.

Învățământul, organizat în strânsă legătură cu biserica în perioada la care ne referim, a avut un rol determinant în menținerea identității naționale și păstrarea conștiinței naționale. Cu toate încercările guvernelor maghiare de a introduce limba maghiară obligatoriu în școlile românești, românii nu au renunțat la menținerea limbii române și au reușit să-și păstreze identitatea națională peste veacuri.

O luptă de secole a românilor transilvăneni cu autoritățile maghiare a avut succes datorită îndârjirii unor oameni care au pus mai presus de orice interesul național și au convins poporul să lupte

⁷ Telegraful român, România, 1899, nr. 123, p. 501

⁸ Petru Ursulescu, „Idea unității naționale în periodical „Biserica și școala (1916-1918)”, în *Studii de știință și cultură*, Vol. III, 2017, Nr. 2, p. 153.

⁹ Angelo Aurelian Manea, „Elementele de identitate națională în Transilvania (perioada sfârșit de secol XIX și început de secol XX) ilustrate în presa confesională”, *Astra Salvensis*, X, (2022), no. 20, p. 5-15.

pentru interesele comune ale națiunii române transilvănene, indiferent de starea socială, poziția în societate sau interesele personale. Înaintașilor noștri le datorăm existența actuală a românilor transilvăneni și contribuția lor la păstrarea identității naționale și a conștiinței de neam.